

more difficult for the United States to manage global processes and thus the rise of the BRICS countries contributes much to the geopolitical foundations of American foreign policy and its potential of global superpower.

BRICS is planning further extension and Egypt, Iran and Indonesia are possible candidates. If this happens, the BRICS will become de facto the most powerful geopolitical Union on all counts. In this case, it is possible to deny the possibility of creating its own political or military organization. As well as the creation of BRICS monetary union in the long term, alternative one to the dollar and euro. The Great Twenty is too large to take coordinated decisions inside it. Moreover, it combines both G-7 and BRICS, which interests, as it is possible to see are more and more different. Creation of BRICS military alliance is only possible if each country of the group is confident that the goal of the Western intervention is the destruction of its economic and social system or preconditions for the creation of a formal military alliance appear.

Key words: BRICS, the US, NATO, EU, UN, G-7, world order, defense, security, economy.

УДК 32.001: 327:001.92

Н.М. Хома

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Розглянуто методологічні підходи до аналізу політичною наукою комунікаційної політики. Звернено увагу, що комунікаційна політика як міждисциплінарний об'єкт досліджень характеризується багатогранністю методологічних підходів до її вивчення: символічний інтеракціонізм, соціальний конструктивізм, біхевіоризм, неомарксизм, дискурс-аналіз, системний аналіз, мережевий підхід та ін.

Ключові слова: комунікаційна політика, методологія політичної науки, мережевий підхід, символічний інтеракціонізм, конструктивізм, мережевий підхід.

Комунікаційна політика як діяльність держави, її інститутів, котра спрямована на формування та забезпечення процесів обміну соціально-політичною інформацією, необхідної для функціонування політичної системи, циркуляції цієї інформації між її інститутами, політичними та соціальними групами, елітами і масами, є актуальним об'єктом сучасних політологічних наукових розвідок.

Сучасна комунікаційна політика спрямована на «формування, зміцнення чи зміна способу мислення, установок і дій соціальних суб'єктів щодо політичної системи та режиму, узгодження, координація, гармонізація інтересів, позицій і діяльності головних соціальних, політичних груп, регулювання політичних відносин, інтеграцію суспільства або соціальних груп, оптимізацію управлінської діяльності й політичних рішень, стабілізацію політичної системи» [8, с. 312]. Особливість дослідження комунікаційної політики зумовлюється тим, що ця діяльність із формування інформаційного поля політики загалом, включає два рівні інформаційних потоків: вертикальний (правлячі еліти – маси), горизонтальний (між індивідами та групами).

На сьогодні комунікаційна політика як міждисциплінарний об'єкт досліджень характеризується багатогранністю методологічних підходів до її вивчення: символічний інтеракціонізм, соціальний конструктивізм, біхевіоризм, нео- та постмарксизм, дискурс-аналіз, системний аналіз, семіотичний підхід, методологія встановлення порядку

денного, мережевого підходу та ін. Якщо теорія комунікативної дії була об'єктом наукового аналізу вітчизняних політологів (Н. Карпчук, Л. Климанська, Д. Косенко, Н. Лікарчук та ін.), то комплексний аналіз методологічних підходів до вивчення комунікаційної політики не проводився. Зазначимо, що окремі питання методології дослідження комунікаційної політики піднімалися О. Макух (у контексті мережевого аналізу), Л. Угрин (у контексті соціального конструктивізму), В. Гулай та І. Малик (у контексті символічного інтеракціонізму), Т. Семигіна (системний аналіз) та ін.

Сучасним підходом до вивчення комунікаційної політики є мережевий аналіз, який зумовив появу нового дослідницького напрямку – мережевої комунікативістики. Мережевий аналіз уможливорює у сучасному «інформаційному шумі» відслідкувати багатоаспектність, асиметричність інформаційних взаємодій та залежностей політичних акторів. Мережевий аналіз, поєднаний із положеннями теорії комунікації, актуалізує необхідність включення особи, як носія комунікативного потенціалу, у систему політичних відносин. У постіндустріальному суспільстві основою політичних відносин між людьми стає інтелектуальний і комунікативний потенціал. Індивід генерує усі комунікаційні потоки. В умовах політичних реалій, коли комунікаційний чинник інтенсифікується, а формування комунікативних зв'язків динамізується, індивід принципово розв'язує проблему пошуку власної ідентичності: звертається до середовища, на яке рефлекторно проектує сутнісні характеристики свого «Я». Таким середовищем для нього стає, зокрема, політична мережа.

Зокрема, О. Назарчук зауважує, що мережі є утвореннями, які: 1) здатні створювати найрізноманітніші комунікативні просторово-часові конфігурації; 2) є конгломератами комунікації, які можуть зв'язувати будь-яку точку комунікативного простору. Дослідник вважає, що феномен «мережевого суспільства» є історичною відповіддю на складну комунікативну ситуацію в усіх сучасних суспільствах [7, с. 100–101]. Як методологічний інструмент мережевий підхід використовується для вивчення характеристик комунікаційної взаємодії суб'єктів політики. Він дає змогу відстежувати швидко взаємозаміну неефективних зв'язків – на нові та якісні.

Значимим для вивчення комунікаційної політики є дослідницький потенціал символічного інтеракціонізму, який ґрунтується на переконанні, що природа людини й упорядкованість суспільного життя є продуктом соціальної комунікації, повсякденної взаємодії людей, постійного взаємного пристосування. Соціальна взаємодія (інтеракція) при цьому розглядається представниками символічного інтеракціонізму (Ч. Х. Кулі, Дж. Г. Мід, Г. Блумер та ін.) як така, що відбувається не безпосередньо (за схемою «стимул – реакція»), а опосередковується символічними засобами, яким кожен учасник взаємодії надає відповідного значення. Символічними посередниками взаємодії здебільшого виступають слова, але виконувати цю функцію можуть будь-які предмети або дії (наприклад, вираз обличчя, жест тощо). На переконання прихильників символічного інтеракціонізму, міжособистісна комунікація і є тією справжньою (первинною і єдиною) соціальною реальністю, з дослідження якої слід розпочати вивчення більш складних суспільних утворень. Прихильники ж рольового інтеракціонізму основним комунікативно дієвим знаряддям вважають роль (як деяка модель бажаної чи необхідної поведінки).

Представники символічного інтеракціонізму, зокрема, Ч. Х. Кулі, звертають увагу, що потенційно розумна природа індивідуального «Я» набуває соціальної якості лише в комунікації. Ще у 1894 р. цей дослідник увів до наукового вжитку термін «комунікація», яку визначив як механізм існування та розвитку людських відносин. Саме через комунікативні процеси, через інтеракцію, людина (з позицій представників символічного інтеракціонізму) поступово вводиться в різні системи суспільних відносин і соціальних зв'язків. Комунікацію Кулі визначає як «механізм за допомогою якого стає

можливим існування і розвиток людських відносин – всі символи розуму разом із способами їх передачі в просторі, що збережені у часі [3, с. 379].

Услід за Кулі, американський дослідник Дж. Г. Мід тлумачить мову як систему знаків-символів; із встановленням тотожності їх значень розпочинається соціальна комунікація між її учасниками. Позаяк першою умовою комунікації стає мова, тобто знаки (символи), їх значення та інтерпретації стають вихідною умовою суб'єктивних дій, інтеракцій. Концепція Міда базується на поясненні важливих механізмів взаємодії будь-якого соціального суб'єкта з його суспільним оточенням, у який спосіб він прагне й наскільки йому вдається у формах соціальної взаємодії виразити себе, свою самість, донести її до інших суб'єктів соціальної взаємодії [6]. Наскільки інші здатні, можуть, хочуть і прагнуть сприйняти, оцінити та погодитись із тими «презентаціями себе», які здійснює певний соціальний суб'єкт у відносинах із іншими.

Цінними для вивчення комунікаційної політики є підходи таких представників символічного інтеракціонізму, як: Г. Блумер (системно вивчав колективну поведінку неструктурованих і слабо-структурованих соціальних груп), К. Д. Бурк (комунікативні можливості символу), Т. Шібутані (групова комунікація у стійких асоціаціях, вивчення соціального контролю).

Отже, з позицій інтеракціонізму усе, що люди роблять і говорять, досліджується не як щось ізольоване, а як частина великої системи дій. Результат комунікації – досягнення певного ступеня згоди шляхом взаємного прийняття ролей. Оскільки ефективність комунікації залежить від здатності учасників приймати роль одне одного, то доцільно говорити про ту чи іншу ступінь згоди. Таким чином, комунікація – це передовсім спосіб діяльності, який полегшує взаємне пристосування поведінки людей. Комунікація – це такий обмін, який забезпечує кооперативну взаємодопомогу, роблячи можливою координацію дій більшої складності [2, с. 443]. Символічний інтеракціонізм базується на тому, що згода досягається переважно засобами символічної комунікації – взаємодії, яка здійснюється за допомогою ретельно розробленої системи конвенційних символів, що несуть відомий усім зміст.

Серед методологічних підходів, які можуть стати підґрунтям вивчення комунікаційної політики виділимо конструктивізм. Оскільки в сучасному конструктивізмі є чимало напрямків, то, видається, що для вивчення комунікаційної політики наукову цінність може становити потенціал саме герменевтичного конструктивізму. Він заперечує існування незалежної від спостерігача (суб'єкта) реальності, а осмислене знання виникає через взаємодії суб'єкта й об'єкта та є результатом лінгвістичної активності суб'єкта. Центральними в герменевтичному конструктивізмі є категорії мови, дискурсу та комунікації, які використовуються для підтримки цих систем. Знання (та істина) з погляду герменевтичної традиції розглядається як історично обумовлена та контекстуально верифікована мовними засобами інтерпретація, що утверджується в соціальному середовищі.

Соціальний конструктивізм (П. Бергер, Т. Лукман) розглядає суспільство як соціальну реальність, яка конструюється в процесі повсякденної взаємодії людьми, що володіють знаннями або як суб'єктивними значеннями, або як колективними уявленнями (в такому сенсі воно є інтерсуб'єктивною реальністю). Відповідно суспільство й інститути є залежними від знань його членів, оскільки соціальна реальність конструюється конкретними суб'єктивними значеннями людей у процесі їх діяльності та комунікації. Хоча деякі знання даються індивіду а ргіогі у процесі соціалізації й символізують попередній суспільний досвід, через який він формує власну картину світу, очевидними є лише ті знання, які легітимізовані соціокультурним середовищем, оскільки будь-яке знання є сприйняттям реальності завдяки здоровому глузду і відбувається та підтримується соціальними відносинами. Отже, з позицій

соціального конструктивізму, будь-які соціальні феномени (конструкції) є продуктом комунікації та спільної діяльності людей; інституціалізуючись як правила та традиції, вони регулюють соціальні взаємодії.

У межах конструктивізму вкажемо на виокремлення т. зв. «системного конструктивізму» (Н. Луман). Особливістю соціальних систем, за Луманом, є оперування на основі комунікації. Наявність комунікації – основна ознака суспільства, яка надає йому системного характеру. Тому поняття «комунікація» має принципове значення для аналізу суспільства. Воно дозволяє репрезентувати соціальну систему як оперативну закриту систему, що «складається з власних операцій, відтворює комунікації з комунікацій». Луман у праці «Теорія суспільства» зазначає: комунікація від початку є соціальною, оскільки «не може бути...належною до жодної окремої свідомості» [5, с. 215–216]. Н. Луман визначає суспільство як «всеохоплюючу систему всіх комунікацій, які відтворюють себе автопоетично, тимчасом як вона продукує дедалі нові (й повсякчас інші) комунікації в рекурсивній мережі комунікацій» [4].

У теорії комунікації Луман підкреслює момент розрізнення: в комунікацію вступають, щоб «позначити розбіжності», а не «досягти згоди». Він погоджується, що комунікація неможлива «без якоїсь згоди»; але неможлива і «без певної розбіжності». Для Лумана консенсус у комунікації є неприйнятним, оскільки він знищує комунікацію: комунікація створює альтернативи з ризиком виникнення біфуркації (відхилення). Вибір із можливих альтернатив у ситуації біфуркації закладає основу автопоезису (самодобудовування) системи, підгрунтя її власного продовження та розвитку.

Для мотивування участі у комунікації, Луман пропонує такі механізми: 1) символічно (знаками) генералізовані комунікаційні медіа (системи смислів), якими є істина, право, влада, віра, цінності і под.; 2) процеси бінарного кодування – розрізнення між позитивною і негативною цінністю за принципом «так»/«ні» (істина – помилка, влада – безвладдя, право – безправ'я). Ці комунікаційні медіа тісно пов'язані зі суспільними функціональними системами: наукою (кодом є істина), політикою (кодом є влада), юриспруденцією (кодом є право) і под. Предметні коди формуються програмами кодування і залежать від історичної семантики культури.

К. В. Дойч у межах системного аналізу (праця «Нерви управління: моделі політичної комунікації та контролю», 1963) визначає політичну систему як мережу комунікацій та інформаційних потоків. На думку Дойча, уряд (як суб'єкт державного управління) мобілізує політичну систему шляхом регулювання інформаційних потоків і комунікативних взаємодій між системою і середовищем, а також окремими блоками всередині самої системи. При цьому науковець виділяє різні типи комунікацій в політичній системі зокрема: особисті, неформальні комунікації; комунікації через організації, коли контакт із урядом здійснюється за допомогою партій, груп тиску та ін.; комунікації через друковані та електронні ЗМІ, роль яких у постіндустріальному суспільстві постійно зростає. Дойч запропонував досить складну модель функціонування політичної системи як сукупності інформаційних потоків, побудовану на принципі зворотного зв'язку.

Вивчення комунікаційної політики перебуває й у площині методології біхевіоризму. Це, зокрема, дослідження П. Ф. Лазарсфельда, який вивчав вплив мас-медіа на формування політичних уподобань виборців (схема «мас-медіа – лідери громадської думки – виборці»). Лазарсфельд разом із Р. Мертоном описав «наркотизуючу» функцію масової комунікації. В цілому Чиказька школа політичних наук (Ч. Меріам, Г. Лассуел, Дж. Кетлін, Г. Госнелл та ін.) приділила увагу вивченню масових комунікацій. Так, Лассуел одним із перших застосував кількісний контент-аналіз політичних комунікацій, узагальнюючи емпіричний матеріал – новинні події друкованих видань. «Формула» Лассуела, як модель, що відображає структуру

комунікативного процесу та відповідає на питання: хто? повідомляє що? по якому каналу? кому? з яким ефектом? стала використовуватися для аналізу масової комунікації та будь-якої комунікативної дії. Вона фактично була визнана як одна значимих парадигм теоретичного осмислення комунікації. Однак критики закидали їй монологічність та відсутність в її конфігурації зворотнього зв'язку.

Комунікативна дія є предметом дослідницького аналізу представників неомарксизму, насамперед, Ю. Габермаса (праця «Моральна свідомість і комунікативна дія»). У центрі філософських роздумів мислителя – поняття комунікативного розуму. Сама комунікація не виступає в ролі вищої та останньої інстанції, оскільки її результати залежать від суспільних умов, і на них можуть впливати відносини панування й підлеглості. Тому критика повинна ще раз проаналізувати суспільство, аби відрізнити вільну комунікацію від комунікації, що перебуває під впливом відносин «панування – підлеглості». Категорія комунікативної дії вимагає, щоб дійових осіб було розглянуто як суб'єктів, які говорять і слухають і пов'язані будь-якими відносинами з об'єктивним, соціальним або суб'єктивним світом, й одночасно висувають певні претензії на значущість того, про що вони говорять, думають, у чому вони переконані. Тому ставлення окремих суб'єктів до світу завжди опосередковане та релятивоване можливостями комунікації з іншими людьми, а також їхніми суперечками та здатністю дійти згоди. Вільна та відкрита комунікація є основною лінією теорії Габермаса, а також політичних поглядів.

Ю. Габермасом для пояснення діяльності суспільно-політичних суб'єктів комунікативного процесу (держава, громадськість, політичні партії, рухи тощо), орієнтованих на досягнення консенсусу у взаємовідносинах між собою, вводить у науковий дискурс суспільно-політичну концепцію комунікативної раціональності. «Комунікативна раціональність передбачає усунення таких владних відносин, які залишаються прихованими в структурі комунікації та перешкоджають усвідомленому розв'язанню й консенсуальному врегулюванню конфліктів, як в інтраструктурній (внутрішньо-суб'єктній), так і в інтерструктурній (міжсуб'єктній) сфері комунікації» [1, с. 183]. Поняття «комунікативна раціональність» стає основним у роботах Ю. Габермаса. Комунікативна раціональність покликана регулювати такі важливі життєві сфери, як культурна спадкоємність, виховання, соціальна інтеграція. Однак в умовах західного суспільства комунікативна раціональність витісняється економічною й адміністративною, і в цьому полягає, за Габермасом, причина несправедливості та кризовості сучасного суспільства.

Сучасні методологічні підходи до вивчення комунікаційної політики засвідчують багатогранність наукового аналізу діяльності держави чи організацій, а також їх стратегій використання комплексу комунікаційних заходів.

Список використаної літератури

1. Батрименко О. Комунікативна раціональність / О. Батрименко, Д. Косенко // Новітня політична лексика (неологізми, okazionalizmy та інші новотвори) / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів : Новий світ–2000, 2015. – С. 183 ; Batrymenko O. Komunikatyvna ratsionalnist / O. Batrymenko, D. Kosenko // Novitnia politychna leksyka (neolohizmy, okazionalizmu ta inshi novotvory) / za zah. red. N. M. Khomy. – Lviv : Novyi svit–2000, 2015. – С. 183.

2. Гулай В. Політичні ідеї представників символічного інтеракціонізму / В. Гулай. І. Малик // Історія політичної думки : підруч. / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – С. 432–445 ; Hulai V. Politychni idei predstavnykiv symbolichnoho interaktsionizmu / V. Hulai. I. Malyk // Istoriiia politychnoi dumky : pidruch. / za zah. red. N. M. Khomy. – Lviv : Vydavnychy tsestr LNU im. I. Franka, 2016. – S. 432–445.

3. Кули Ч. Общественная организация // Тексты по истории социологии XIX – XX веков : хрестом.. – Москва : Наука, 1994. – 383 с. ; Kuli Ch. Obshchestvennaya organizatsiya // Teksty po istorii sotsiologii KhKh – KhKh vekov : khrestom.. – Moskva : Nauka, 1994. – 383 s.

4. Луман Н. Решения в «информационном обществе» // Проблемы теоретической социологии : межвуз. сб. / отв. ред. А. О. Бороноев. – Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 2000. – Вып. 3. – С. 29–43 ; Luman N. Resheniya v «informatсионном obshchestve» // Problemy teoreticheskoy sotsiologii : mezhvuz. sb. / отв. red. A. O. Boronoev. – Sankt-Peterburg : Izd-vo Sankt- Peterb. un-ta, 2000. – Вып. 3. – С. 29–43.

5. Луман Н. Теория общества / Н. Луман // Теория общества. Фундаментальные проблемы : сб. ст. – Москва : КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 1999. – С. 200–240 ; Luman N. Teoriya obshchestva / N. Luman // Teoriya obshchestva. Fundamentalnye problemy : sb. st. – Moskva : KANON-press-Ts, Kuchkovo pole, 1999. – С. 200–240.

6. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Дж. Г. Мід; пер. з англ. Т. Корпало. – Київ : Укр. Центр духовної культури, 2000. – 416 с. ; Mid Dzh. H. Dukh, samist i suspilstvo. Z tochky zoru sotsialnoho bikheviorysta / Dzh. H. Mid; per. z anhl. T. Korpalo. – Kyiv : Ukr. Tsentr dukhovnoi kultury, 2000. – 416 s.

7. Назарчук А. В. Новая коммуникативная ситуация: рождение сетевого общества / А. В. Назарчук // Философия и будущее цивилизации : тез. докл. и выступ. IV Российского философского конгресса (г. Москва, 24–28 мая 2005 г.) в 5 т. – Москва : Современные тетради, 2005. – Т. 3. – С. 100–101 ; Nazarchuk A. V. Novaya kommunikativnaya situatsiya: rozhdenie setevogo obshchestva / A. V. Nazarchuk // Filosofiya i budushchee tsivilizatsii : tez. dokl. i vystup. IV Rossiyskogo filosofskogo kongressa (g. Moskva, 24–28 maya 2005 g.) v 5 t. – Moskva : Sovremennye tetradi, 2005. - Т. 3. – С. 100–101.

8. Угрин Л. Комунікаційна політика / Л. Угрин // Політологія : навч. енцикл. словн. – довід. / за наук. Н. М. Хоми. – Львів : Новий Світ–2000, 2015. – С. 311–312 ; Uhryn L. Komunikatsiina polityka / L. Uhryn // Politolohiia : navch. entsykl. slovn. –dovid. / za nauk.. N. M. Khomy. – Lviv : Novyi Svit–2000, 2015. – С. 311–312.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2016 р.

N. Khoma

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ANALYSIS OF COMMUNICATION POLICY

The article considers the methodological approaches to the analysis of communication policy in the political science. Attention is paid to the fact that communication policy is an interdisciplinary research object characterized by versatility of methodological approaches to its study, such as symbolic interactionism, social constructivism, behaviorism, neo-Marxism, discourse analysis, network approach etc.

The network analysis was defined as the modern approach to the study of communication policy, which led to the emergence of the network communication studies. The network approached is used as a methodological instrument for the study of the communicational interaction between the subjects of politics.

Attention is paid to the significant for communication policy research potential of symbolic interactionism (G. H. Mead, H. Blumer). It is based on the belief that the human nature and the order of public life are products of social communication, everyday interaction between people, constant mutual adjustment.

Constructivism is highlighted among the methodological approaches, which form the basis for the study of communication policy, in particular, the following types of constructivism social (P. Berger, T. Luckmann) and systemic (N. Luhmann). The methodological capabilities

of systems analysis (K. Deutsch) are highlighted, as it enables the understanding of political system as a network of communication and information flows.

It is emphasized that the study of communication politics is also in the scope of the methodology of behaviorism (P. F. Lazarsfeld, R. Merton, H. Lasswell and others). Communicative action is the research subject of the representatives of neo-Marxism (especially of J. Habermas).

It is also emphasized that the modern methodological approaches to the study of communication policy demonstrate the diversity of the scientific analysis of state and organizations' activity, as well as their strategies of complex communication activities usage.

Keywords: *communication policy, methodology of political science, network approach, symbolic interactionism, constructivism.*

УДК 321.64

Л.Н. Шумский

КАРЛ ШМИТТ И УТРАЧЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ВЫХОДА ИЗ ПОЛИТИЧЕСКОГО КРИЗИСА ГЕРМАНИИ ВЕЙМАРСКОГО ПЕРИОДА

В статье представлены размышления немецкого ученого-правоведа и политического мыслителя К. Шмитта, направленные на поиск решения сложных внутривнутриполитических проблем в Германии, обострившихся накануне краха Веймарской республики. Главная задача ученого заключалась, несмотря на жесткую критику конституции, в активизации рациональных положений основного закона.

Ключевые слова: *государство, право, закон, конституция, нейтралитет, деполитизация, чрезвычайное положение.*

Интерес к какому-либо конкретному политическому мышлению прошлого формируется на основе двух факторов: во-первых, исследуются духовные позиции в политических констелляциях и их значимость в полемическом дискурсе того времени. Политическая теория, таким образом, характеризует данное политическое содержание и его роль на определенном этапе развития цивилизации. Во-вторых, возникает вопрос, насколько актуальны идеи для тематики политических дискуссий в современных условиях. Первое важно с исторической точки зрения, второе следует цели выявить возможности применения элементов рационального в поиске решения насущных проблем. В этой связи внимания заслуживает политическое наследие К. Шмитта.

Немецкий юрист и политический мыслитель К. Шмитт оставил потомкам более 50 книг, около 300 статей, значительное количество рецензий, записок и других текстов, большинство из которых, как отмечает А. Бенуа автор книги «Библиография публикаций и корреспонденций К. Шмитта» (2003 г.), остаются нетронутыми. Ученый пережил непростой период забвения после 1945 г., оттепель в 80-е гг., инвективы и дифирамбы относительно своего творчества, но интерес к идеям К. Шмитта постоянно повышается во многих странах всех континентов. Если до 1985 г. ученому было посвящено около 40 книг, то в 2012 г., например, более 400. Исследователей необъятной палитры идей К. Шмитта можно условно разделить на несколько групп по направлениям от биографического содержания до отдельных политических аспектов. Среди авторов, разумеется, большинство немецких специалистов, не умаляя заслуг многих других, можно назвать Г. Машке, Р. Меринга, Х. Кварича, Б. Рютерса, Х. Оттманна, П. Ноака, П. Томмиссена. Активно изучаются работы К. Шмитта в России. Базу исследований